

Andrzej Michalski

Promocja nowego periodyku IPN
"Aparat Represji w Polsce Ludowej
1944-1989" oraz inauguracja III cyklu
wykładów otwartych - "Z materiałów
IPN", Gdańsk, 19 stycznia 2005 r.

Słupskie Studia Historyczne 12, 299-303

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

słowo należało jednak do prezesa PTH prof. K. Mikulskiego, który podziękował organizatorom za trud i wysiłek włożony w organizację Zjazdu i zaprosił wszystkich zainteresowanych za 5 lat na następny, XVIII Zjazd Historyków Polskich do Olsztyna.

Finałem sobotniego dnia był koncert *Piwnicy pod Baranami*, a następnie spotkanie członków Kół Naukowych z różnych ośrodków akademickich i nocne zwiedzanie miasta.

Na niedzielę 19 września o godzinie 10.00 organizatorzy przygotowali zwiedzanie Krakowa ze studentami historii sztuki UJ. Grupa ta spotkała się pod pomnikiem Adama Mickiewicza. Pod kościołem św. Wojciecha (Rynek Główny) zebrali się zainteresowani zwiedzaniem kościołów krakowskich. Przy schodach Wieży Ratuszowej umówili się uczestnicy wycieczki po fortach krakowskich – należeliśmy do tej grupy. Ostatnie miejsce zbiórki wyznaczone było przy bramie głównej cmentarza Rakowickiego – osoby tam zebrane zwiedzały cmentarz.

XVII Powszechny Zjazd Historyków Polskich przeszedł do historii. Przyniósł on bez wątpienia bogaty plon w postaci wielu oryginalnych ujęć problemów, uporządkowania nader istotnych, choć nieraz skomplikowanych zagadnień i prognoz w wybranych dziedzinach życia.

ANDRZEJ MICHALSKI
PAP SŁUPSK

* * *

Promocja nowego periodyku IPN „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989” oraz inauguracja III cyklu wykładów otwartych – Z materiałów IPN. Gdańsk, 19 stycznia 2005 r.

W dniu 19 stycznia 2005 r. w sali konferencyjno-wystawienniczej IPN im. gen. Nila w Gdańsku-Oliwie odbyła się promocja nowego periodyku IPN „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989”, połączona z inauguracją III cyklu wykładów otwartych *Z materiałów IPN*. Prowadzącym obrady był naczelnik Biura Edukacji Publicznej Oddziału IPN w Gdańsku dr Janusz Marszalec. Rozpoczynając obrady, przedstawił licznie przybyłej publiczności gości z Rzeszowa: dyrektora Rzeszowskiego Oddziału IPN dr. Zbigniewa Nawrockiego, naczelnika Biura Edukacji Publicznej Rzeszowskiego Oddziału IPN dr. Krzysztofa Karczmarskiego oraz specjalizującego się w tematyce działania aparatu bezpieczeństwa – dr. Dariusza Iwaneczko. Dodał, że wszyscy trzej panowie są redaktorami wspomnianego pisma, więc najlepiej i najpełniej je przedstawiają oraz odpowiedzą na ewentualne pytania. Uznał, że nowy periodyk jest bardzo aktualny ze względu na wielkie zainteresowanie problematyką „teczek”.

Redaktor naczelny czasopisma dr Zbigniew Nawrocki stwierdził, że głównym celem jego twórców jest pogłębianie, koordynowanie oraz upowszechnianie prac badawczych dotyczących aparatu represji w PRL. Przyjęta formuła pisma zakłada, iż zamieszczane w nim będą materiały dotyczące następujących instytucji: Resortu Bezpieczeństwa Publicznego PKWN, Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wojskowych i prokuratury oraz jednostek paramilitarnych. Pismo podzielone jest na kilka działów obejmujących: metodologię, struktury, dokumenty, wspomnienia funkcjonariuszy (w publikacji pod nazwą „w oczach własnych”), biogramy, recenzje i materiały bibliograficzne.

Po tym krótkim wprowadzeniu przekazał głos dr. Krzysztofowi Karczmarskiemu, który szerzej omówił zawartość pierwszego numeru, przedstawiając spis treści.

I. Metodologia

Marek Jan Chodkiewicz – *Wędrowki historyka. Kilka słów o metodologii*

Antoni Dudek, Zdzisław Zblewski – *Materiały operacyjne służb specjalnych PRL jako źródło historyczne. Uwagi metodologiczne*

II. Struktury

Wacław Dubiański – *Struktura PUBP/PUdsBP w Zawierciu w latach 1945-1956*

Dariusz Byszuk – *Wojewódzka Komenda Milicji Obywatelskiej w Rzeszowie. Struktura organizacyjna i obsada personalna w latach 1944-1954*

Joanna Żelazko – *Organizacja i obsada personalna Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi*

Paweł Piotrkowski – *Przekształcenia struktury aparatu bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku w latach 1954-1975*

III. Dokumenty

Dariusz Węgrzyn – *Wytyczne do pracy operacyjnej Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie z 1945 r.*

Krzysztof Karczmarski – *Działania aparatu represji wobec masonerii w Polsce Ludowej*

Wojciech Frazik – *Dowód zbrodni, czyli co zrobić z ciałem ofiary*

Tomasz Danilecki – *Sprawa Zinaidy Gryning*

Kazimierz Krajeński, Jacek Pawłowicz – *Agentura WUBP w Warszawie wykorzystywana w 1949 r. przeciwko podziemiu niepodległościowemu*

Tomasz Bambus – *„Służył nam bez zastrzeżeń i skrupułów”. Druga twarz byłego szefa Oddziału II Obszaru Lwowskiego AK ppłk Henryka Pomowskiego „Walezego” vel „Szpinalskiego”*

Robert Witalec – *Sprawozdanie z akcji czoty „Czumaka”, przeprowadzonej w powiecie przemyskim od 28 czerwca do 7 lipca 1947 r.*

Ryszard Śmietanka-Kruszelnicki – *Działania aparatu represji. Wydarzenia w Starachowicach w noc sylwestrową 1945 r. w świetle dokumentów*

Mariusz Krzysztofiński – *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP (Staromiejskich) w latach 1959-1973*

IV. W oczach własnych

Zbigniew Nawrocki – *Wspomnienia Jana Gorlińskiego, pierwszego szefa PUBP w Mielcu (wrzesień 1944-maj 1945)*

V. Biogramy

Filip Musiał – *Julian Polan-Haraschin (1912-1984), sędzia WSR w Krakowie*

Tomasz Kurpierz – *Marek Szaber (1907-?), prokurator WPR w Katowicach i Lublinie*

Zbigniew K. Wójcik – *Jan Zbigniew Lubaczowski (1894-1975), sędzia WSR w Rzeszowie i Olsztynie*

Krzysztof Szwarzgrzyk – *Zygmunt Bukowiński (1912-1983), sędzia WSR we Wrocławiu i Warszawie*

Igor Hałagida – *Leon Łaciński (1913-?), agent III Departamentu MBP*

VI. Recenzje

Tomasz Bereza – *Piotr Kołakowski, NKWD i GRU na ziemiach polskich 1939-1945, Warszawa 2002*

Łukasz Kamieński – *Ewa Makowska, System. Obywatel NRD pod nadzorem tajnych służb, Kraków 2003*

Maciej Korkuć – *Piotr Majer, Milicja obywatelska w systemie organów PRL (zarys problematyki i źródła), Toruń 2003*

VII. Bibliografia

Wojciech Frazie, Bogusław Kopka, Grzegorz Majchrzak – *Dzieje aparatu represji w Polsce Ludowej (1944-1989). Stan badań*

Dorota Rowicka – *Bibliografia zawartości czasopisma „Problemy Teorii i Praktyki Operacyjnej SB” za lata 1975-1987 i „Problemy Ochrony Bezpieczeństwa Państwa” za lata 1988-1989*

Następnie poinformował zebranych, czego mogą się spodziewać w następnym numerze. Będą to artykuły: o sfałszowanych wyborach w 1961 r., dokument werbunku księdza rzymskokatolickiego, o wojskowym sądzie garnizonowym w Przemysłu, poza tym teksty: Bogusława Kota, *Próba inwigilacji Czesława Miłosza*; Stanisława Polesiaka, *Omówienie Wydziału Śledczego WBP w Lublinie 1945-47*. Zapewnił też, że następne wydania – mniejsze objętościowo – będą się ukazywały nieregularnie, a w 2005 r. przewiduje się wydanie 2-3 numerów.

Po tej prezentacji nowego periodyku rozgorzała dyskusja. Na początku dotyczyła ona kwestii jego rozpowszechniania. Następnie zgłoszono dwa postulaty. Pierwszy przedstawił pan Henryk Sobolewski: by nie pisać i nie mówić tylko o teczkach, ale również o procesie dekomunizacji, ze szczególnym uwzględnieniem tych, którzy zlecali wykonanie teczek. Drugi wysunął pan H. Dobrowolski: by IPN w swej pracy wykorzystał wiadomości i informacje ludzi pamiętających tamte czasy.

Po 15-minutowej przerwie wypełnionej gorącymi rozmowami w kularach prowadzący dr Janusz Marszałec rozpoczął część drugą. Przypomniał, że okazją do prezentacji „Aparatu Represji...” była inauguracja III cyklu wykładów otwartych *Z materiałów Instytutu Pamięci Narodowej. Wykłady – Świadkowie – Dokumenty – Filmy*. Pierwsze w 2005 roku spotkanie poświęcone było absolwentom kursu NKWD w Kujbyszewie, którzy po 1944 r. współorganizowali struktury komunistycznych organów bezpieczeństwa. Bogato ilustrowany zdjęciami wykład wygłosił dyrektor Rzeszowskiego Oddziału IPN dr Zbigniew Nawrocki.

Na wstępie wykładu prelegent zanegował ustalenia Macieja Korkucia, który

w swoich pracach pisze, że nie wiadomo, kiedy rozpoczęto akcję werbunkową. Na pewno jednak nie było to w roku 1943. Najbardziej prawdopodobne, że proceder naboru rozpoczął się w lutym 1944 r.

Pierwszym z adeptów kujbyszewskiego kursu był Jan Łężny, który został skierowany już w pierwszej dekadzie lutego 1944 r. Kolejnym był zmarły w 1956 r. Aleksander Pazio ps. *Szklarz*. W zachowanym materiale archiwalnym, będącym w gestii IPN, znajdują się jego dokumenty (opinia tzw. *spiska*, ankieta i życiorys) datowane na 5 lutego 1944 r. Każdy z kursantów zaczynał podobnie. W zachowanej dokumentacji brak jest wzmianek o dobrowolnym zapisywaniu się na kujbyszewski kurs.

Kursanci przybywali do Kujbyszewa w różnych terminach. Można przyjąć, że większa ich część przybyła w kwietniu 1944 r. Na początku kursu przechodzili badania lekarskie, a zajęcia w początkowej fazie miały charakter ogólny i koncentrowały się na nauce musztry i regulaminu. Dopiero później przechodzono do zajęć specjalistycznych, takich jak metody i formy pracy wywiadu, podstawy kryminalistyki itp. Zakończenie kursu nastąpiło 28 sierpnia 1944 r., formalnie jednak kurs zakończył się trzy dni później, gdy pułkownik Dragunow wystawił krótkie cenzurki w stylu: *do pracy operacyjnej się nadaje, bojaźliwy*.

Różni badacze podają różne liczby kursantów. Prof. T. Grzelak mówi o 204, gdy T. Ręczykowski podaje, że wynosiła 270 osób.

Dnia 13 sierpnia 1944 r. *kujbyszewiaci* przyjechali do Chełma, a już następnego dnia byli rozsyłani do przydzielonych im miejsc. Na 78 przybyłych tutaj w pierwszym rzucie prelegent odnalazł akta osobowe 62. Aż 53 z nich deklarowało narodowość polską, tylko 3 mieszaną, reszta zaś miała obywatelstwo radzieckie.

Jeśli chodzi o wykształcenie, to rekrutujący się z kadr GL czy naboru krajowego mieli wykształcenie najwyższej podstawowe. Tylko wszyscy mieszkający na terenie ZSRR ukończyli szkoły średnie.

Kariery *kujbyszewiaków* ułożyły się różnie, część została zabita przez partyzantkę niepodległościową lub zginęła w niejasnych okolicznościach, nieliczni zaś popełnili samobójstwo. Największe kariery zrobili Faustyn Grzybowski i Mikołaj Krupski. Podsumowując prelegent stwierdził, że zorganizowali oni struktury bezpieczeństwa, do których w późniejszym czasie przyjmować zaczęto „miejscowy narybek”.

Po tym podsumowaniu rozpoczęła się dyskusja. Jako pierwszy z pytaniem: *Dlaczego kujbyszewiaków uważać za awangardę? Były to przecież kadry sowieckiego NKWD* – zwrócił się pan Krzysztof Wieszkowski.

Kolejny pytającym był pan dr Roman Beret. Zadał on dwa pytania: *Czy istnieją informacje na temat ich wcześniejszej przynależności partyjnej oraz Dlaczego istnieją teczki, do których nawet IPN nie ma możliwości wglądu?* W odpowiedzi na pierwsze pytanie usłyszał, że nie jest znana przynależność partyjna. Natomiast niemożliwość wglądu IPN w niektóre teczki spowodowana jest interesem państwa. Przykładem takiej teczki jest zawieruszona w archiwum w Rzeszowie NKWD-owska teczka *Szwiersza*, będąca w myśl prawa międzynarodowego własnością państwa rosyjskiego. Prelegent miał okazję ją przeglądać, a materiały, które się w niej znajdują, odnoszą się do wydarzeń z nocy z 12 na 13 grudnia 1944 r., kiedy to grupa WARTA napadła na kilkanaście posterunków NKWD, Urzędów Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej.

Kolejne pytanie z sali brzmiało: *Czy wiadomo, kto werbował tych ludzi?* Padła lakoniczna odpowiedź, że nie.

Pan Roman Randek pytał, *czy wśród uczestników szkolenia byli polscy gestapowcy*, gdyż tu na Pomorzu część tych ludzi przeszła z gestapo do NKWD. Na to pytanie prof. Gąsiorowski odpowiedział, że żaden funkcjonariusz gestapo nie został funkcjonariuszem UB.

Pan Władysław Dobrowolski postawił pytanie o tzw. *odpady* ze szkolenia w Kujbyszewie. W odpowiedzi usłyszał, że brak informacji na ten temat. Na drugie pytanie: *Czy drogą przekazywania z NKWD można było zostać Polakiem?* – uzyskał odpowiedź, że przypadki takie miały miejsce w 1949 r.

Po wyczerpaniu pytań prowadzący obrady podziękował prelegentowi, przyjeźdnym gościom i publiczności, zapraszając na następnie spotkanie 16 lutego 2005 r. o godzinie 16.00 na wykład Tadeusza Ruzikowskiego (IPN Warszawa) zatytułowany: *Bрудna statystyka. Tajni współpracownicy SB w Polsce w latach 1956-1989*.

ANDRZEJ MICHALSKI
PAP SŁUPSK

* * *

Dyskusja panelowa – *Materiały IPN jako źródło historyczne. Szansa czy pułapka historyków*. Słupsk, 25 lutego 2005 r.

W dniu 25 lutego 2005 roku w sali telewizyjnej DS-4 PAP odbyła się dyskusja panelowa – *Materiały IPN jako źródło historyczne. Szansa czy pułapka historyków?* Było to już drugie spotkanie z Instytutem Pamięci Narodowej na Uczelni. Na pierwszym – w styczniu 2005 roku – zaprezentowano filmy Iwony Bartólewskiej *I wjechał czołg...*, *List do syna* oraz *Gustloff*, w spotkaniu wzięła udział autorka filmów oraz syn Antoniego Żubryda, bohater filmu *List do syna*.

Na spotkaniu 25 lutego IPN reprezentowany był przez pracowników oddziału gdańskiego – naczelnika Oddziału Biura Edukacji Publicznej IPN (OBEP IPN) dra Janusza Marszalca, dra Igora Hałagidę oraz gościa z Warszawy – zastępcę dyrektora warszawskiego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (BUiAD) dra Leszka Postołowicza. Pomorską Akademię Pedagogiczną reprezentowali prof. dr hab. Andrzej Peplowski oraz prof. dr hab. Roman Drozd. Oprócz nich w spotkaniu uczestniczyło wielu pracowników naukowych, prof. dr hab. Danuta Gierczyńska – Rektor, studenci oraz młodzież licealna z nauczycielami.

Spotkanie miało rozpocząć się od prezentacji multimedialnej – wyświetlenia filmu ukazującego możliwości operacyjne SB. Po filmie zaplanowany był referat dra L. Postołowicza, a następnie dyskusja panelowa. Pomimo jednak wielokrotnie po-